

Joan-Lluís Monjo i Mascaró
Associació d'Estudis "Grup Alacant"

En el present treball fixarem la nostra atenció en un gènere etnopoètic breu que en general es presenta com a poc definit: el xant. Partint de diverses qüestions obertes que plantejarem, farem una proposta de caracterització d'aquest gènere basant-nos en les mostres disponibles, procedents de la tradició oral catalana i referides a la llengua catalana. Ens fixarem en les característiques formals i en la funcionalitat del xant. D'altra banda, es tractarà d'identificar aquest gènere com a unitat textual. En aquest sentit, se n'estudiaran els límits en confrontació amb altres gèneres o subgèneres amb els quals ocasionalment pot confluir quant a la forma o quant a la finalitat, com ara, el xibòlet, l'embarbussament, la parèmia, l'acudit, la rondalla o la cançó. Així mateix, es valorarà el grau d'idoneïtat del xant com a document dialectològic. Una qüestió que també s'haurà d'abordar és la percepció que en tenen els usuaris, cosa que possiblement estarà relacionada amb el nom —o amb els noms— amb què s'identifica.

1. *Les fonts per a l'estudi del xant*

Per dur a terme aquest treball ens hem basat en un corpus de 116 textos representatius del xant, dels quals 55 procedeixen de fonts escrites i 61, de fonts orals.

Pel que fa a les fonts escrites, caldria diferenciar tres maneres de presentar els materials d'aquest gènere. D'una banda hi ha les publicacions que hi dediquen un apartat particular, com ara, els treballs de Moret (1995: 102-103; 1997: 47-48) i Carrégalo (2007: 278-281), referits a la Franja. D'altra banda, cal ressaltar les aportacions de recopilacions de folklore de tema geogràfic que inclouen mostres d'aquest gènere, com ara, els treballs de Sanchis Guarner (1982-1984), dedicats a l'àmbit valencià,¹ de Giner (2017), dedicat a la Safor i a les poblacions limítrofes. D'altra banda hi ha els llibres que inclouen de manera aïllada exemples de xant. Es tracta de treballs de caràcter lingüístic, com ara, estudis especialitzats en dialectologia,² atles lingüístics (com l'*Atles Lingüístic del Domini Català* [ALDC])³ o diccionaris (com l'Alcover-Moll

1 Aquest treball té el criteri de considerar sols els materials que esmenten les poblacions a què van referides.

2 Ens referim a Bataller (2017), Beltran (2008), Beltran & Herrero (2011), Beltran & Segura (2017), Casanova (1996), Ferrando & Guirau (1983), Moll (1993), Plaza (1981), Veny (1962, 2003, 1998), Verge (2008).

3 Consultat en línia: <<https://aldc.espais.iec.cat/>>.

[DCVB]); recopilacions de caràcter etnopoètic;⁴ o monografies de caràcter geogràfic (com ara, Plujà *et al.* 2014).

Quant a les fonts orals, hem d'agrair entre els informants que ens han comunicat dades de procedència oral,⁵ les valuoses aportacions fornides per lingüistes.⁶ Una part d'aquests materials, referits a la Marina, ja foren donats a conèixer en Monjo (2001: 147).⁷

2. Concepte de *xant*

Possiblement la primera documentació del terme *xant* aplicat a materials etnopoètics en àmbit català es troba en els volums dedicats als gèneres breus de les col·leccions *Lo Molinar* i *Bllat colrat*, a càrrec d'Hèctor Moret (1995, 1997). Retrobem aquesta denominació en Carrévalo (2007). Tanmateix, no hi ha hagut un reflex unànim ni del terme ni del concepte que encarna en la bibliografia que tracta els gèneres etnopoètics en català. Així, per exemple no s'esmenta el *xant* en la *Introducció a l'etnopoètica* (Oriol 2002), ni compta fins ara amb una entrada en la base de dades del *TermFolk*.⁸ Amb tot, se'n pot trobar la definició en Moret (1995: 9): «fórmules fixes imitatives de la tonada o de les inflexions pròpies de la veu d'una persona determinada, de les deficiències articulatòries de certes persones (papissotes, farfalloses i tartamudes) o, en especial en el nostre cas, de les característiques més singulars d'una determinada parla local» i en Gargallo (2008: 62), en què es fa ressò de les aportacions a l'estudi de la paremiologia en l'àmbit lingüístic català: «Lo que propone esta obra [Moret 1995] denominar *xants* (*xant* en singular), préstamo del occitano septentrional (en que se produce la palatalización de CANTARE a *chantar*); a saber, una fórmula imitativa y paródica del habla de una localidad vecina».

Volem destacar aquesta darrera definició, per la major precisió i perquè fa referència a tres qüestions que tractarem en aquest treball: el caràcter innovador del terme *xant*, l'adscripció dels materials reconeguts amb aquest

terme al gènere de la «fórmula» i la funcionalitat del *xant* com a text paròdic de temàtica metalingüística en sentit ampli.

2.1. El terme *xant*

La forma *xant* és una proposta terminològica que ofereix Moret per a identificar d'una manera més precisa un tipus de materials per als quals no hi havia un mot diferencial, ni a nivell popular ni en àmbit acadèmic. Aquest neologisme suposa una nova accepció per a *xant*, un mot documentat dialectalment en català, amb valors més o menys afins, pel que fa al seu caràcter prosòdic o etnopoètic.⁹ Per extensió pot referir-se a materials no solament centrats en el comportament fonètic i prosòdic. En altres treballs se sol optar, en canvi, per la no-distinció onomàstica d'aquests materials. Així, per exemple, Sanchis Guarner (1982, i:33), destaca que «els elements del folklore geogràfic no tenen denominació específica en la llengua popular» i fa la proposta d'un terme englobant per a anomenar totes les seues manifestacions: *dita tòpica* o *tòpic*. Tanmateix, en un nivell descriptiu, en classificar els tòpics, en distingeix una secció que temàticament és «d'assumpte geogràfic» i està motivada «per les modalitats dialectals del parlar local» (Sanchis Guarner 1982, i: 41, 43).

2.2. El *xant* com a manifestació del gènere de la fórmula

Per analitzar la vinculació del *xant* amb el gènere de la fórmula, ens remetem a la seua definició en Oriol (2002: 89): «la fórmula és un mot o una expressió breu que admet poca possibilitat de variació. És un gènere no-narratiu. [...] El caràcter metafòric i extraordinàriament sintètic d'aquestes unitats lingüístiques fa que puguin situar-se en el mode simbòlic». Mostrarem a continuació que, quant a la forma, els materials que hem identificat com a *xants* s'ajusten plenament a aquesta descripció.

Pel que fa a l'estructura morfològica, s'observa que el *xant* es presenta generalment amb una forma breu. L'anàlisi del corpus mostra que l'oració n'és la forma majoritària i més representativa (76 casos: el 65,5 %). Amb tot, cal considerar la presència de mostres amb formes més breus com el sintagma o la paraula (amb 15 casos cada una: el 12,9 %) i amb formes més complexes, com el text (10 casos, el 8,6 %).

Amb les formes de paraula i de sintagma es fa especialment evident el valor simbòlic del *xant* com a representació d'una comunitat humana determinada, seguint un recurs d'associació semàntica per metonímia.¹⁰ Un cas paradigmàtic

⁹ Per exemple, estan documentades en català nord-occidental les accepcions: «[en plural] dicteris o xafaderies que es contenen amb veu fingida dos fadrins, un a certa distància de l'altre, durant la nit, per injuriar o molestar un altre fadrí o una fadrina», «tonada o inflexions especials de la veu, pròpies d'una determinada persona» (DCVB, s. v. *xant*; Moret 1996: 91), «text versificat que es canta com una salmòdia» (devem aquesta informació a Josefina Roma).

¹⁰ No sempre, però, ens ha resultat fàcil triar quines formes es poden considerar *xants* pel seu grau

⁴ Ens referim a Aguiló-Adrover (2001), Bertran i Bros (dins Serra 2003), Moll (1934).

⁵ Fonts orals: Sebastià Barceló, Jaume Bertomeu, Enric Bono Besalduch, Joan A. Cerdà Mataix, Pere Gumbau Vizcarro, Nazari Lledó Molines, Antoni Mas Forners, Pau Mateu Vives, Rosa M. Molines Ripoll, Cèsar Moreno Montoro, Blai Pavia, Daniel Pérez i Grau, Xavier Piris, Juan Ponsoda, J. Antoni Rubio Tur, Jaume Sapena Bolufer, Romà Senar Lluch, Clementina Soliveres Sifre, Juan Sifre Monjo, Vicent Vila Monjo. Agraïm la col·laboració d'Àlex Torres, J. Andrés Sánchez i Miquel A. Flores.

⁶ Ramon Sistac, Vicent Beltran, M. Isabel Guardiola, Joan Giner, Pere Navarro, Cosme Aguiló, Miquel À. Tortell.

⁷ Es reproduïxen les mostres dels *xants* en l'annex. En el cos del treball es representen els *xants* amb la fórmula: *x* + *número*. En les notes de les cites hi ha les següents abreviatures: *a/* (aplicat a), *f/o* (font oral).

⁸ Consulta en línia <<https://termfolk.arxiudelfolklore.cat/resultats?letter=x>> [darrera consulta: 11/2/2024].

en aquest sentit, com veurem (vegeu apartat 3), són els xants que s'identifiquen amb el motiu. Són freqüents les interjeccions que han pres un valor de xant, en representar un ús marcat o perquè contenen una pronúncia estigmatitzada (per exemple, x16, x29, x96, x112, x113). És també habitual que els noms dels pobles prenguen el valor de xant si contenen algun fenomen dialectal marcat (com ara, x15), a vegades amb una deformació jocosa de tipus fonètic (com ara, x53) o morfològic (com ara, x78, x79). Hi ha algun cas de fórmula de pregó que ha pres el valor de xant en associar-se al parlar d'un col·lectiu concret (com ara, x17; vegeu també x43, que és la versió paròdica d'un lema publicitari).

En els xants amb una estructura superior a l'oració s'observa que es tracta de variants complexes de models atestats en l'oració. Poden presentar, com ara, una forma dialogada, en què suposadament es reproduïx una conversa en el parlar d'una determinada localitat, amb una estructura de pregunta i resposta (x40, x65, x107),¹¹ o amb diverses intervencions (x27, x28). En altres casos els texts tenen una forma similar a les cantarelles (Oriol 2002: 115), per la irregularitat mètrica i pel fet d'estar formats per una successió —breu— d'oracions, amb un contingut no-narratiu (x60, x61, x95).

D'altra banda, cal destacar el grau de fixació textual dels xants, que s'observa de manera més evident en els casos que representen fórmules estereotipades que s'apliquen a poblacions diverses. Per exemple, s'atesten coincidències formals en xants aplicats a poblacions que comparteixen fenòmens dialectals concrets, com ara, la diftongació de la /e/ (com ara, x9, x11, x12) o l'elisió de la -r final (com ara, x71, x72). D'altra banda, es poden documentar alguns elements tòpics de caràcter burlesc en fórmules de tema geogràfic diverses, no necessàriament amb un contingut lingüístic, com ara, hom retroba la seqüència «traure els gossos a cagar» (present en x73) en altres dites tòpiques, com ara, «Guareros de Laguar, / que treuen els gossos a cagar / derrer del campanar».¹² Això no obstant, hom pot documentar també en els xants, com en tots els materials folklòrics, la possibilitat de la variació formal (Jason 1977: 13). Seguint Genette (1982),¹³ en les diverses versions es detecta tant la tendència a les transformacions per *substitució* d'elements (vegeu, per exem-

de fixació amb el seu valor o es tracta d'exemples aleatoris per a mostrar un fenomen. Per exemple, per explicar la tonada de Santa Margalida un mateix informant ens donà diverses formes imperatives, per exemple, ¡Oh, marro, marro!, ¡Bàmboll!, ¡Beneit!, ¡Bocarro! (Miquel Àngel Tortell).

11 El x65 s'ha recopilat com una conversa atribuïda a parlants de pobles veïns, amb intervenció irònica per part d'un d'ells, imitant la pronunciació dels altres. En x74 ens trobem amb dues fórmules independents: una interpel·lació burlesca adreçada als de Pedreguer i la resposta jocosa que feien els d'aquest poble.

12 Recopilat a la Vall d'Ebo, f/o: Milagros Masanet Gomis.

13 En concret, quant a la transformació per substitució i per amplifació (Genette 1982: 321, 374-384)

Imatge de cartells de Tarbena on es fa visible l'ús de l'article salat, tret dialectal objecte de nombrosos xants en context valencià

ple, en x50 i x51: A Valls, veuen [/ al carrer del vent venen] vi vo i varato), com la tendència a l'augment per l'amplificació (vegeu, com ara, x54 / x55 / x60 / x61 o x91 / x92).

3. Elements definidors del xant com a gènere etnopoètic

En l'anàlisi del xant seguirem els paràmetres proposats per Moret (1999: 104-105) per a distingir els gèneres etnopoètics: (1) context discursiu, (2) motivació emissora, (3) codificació textual, (4) configuració textual.

Per exemple, prendrem com a exemple el xant x89 per mostrar la importància de poder tenir a l'abast informacions diverses per entendre fil per agulla un text etnopoètic qualsevol. En aquest cas coneixem que aquest xant estava lligat a un context discursiu concret: era una fórmula que les xiquetes de Bolulla adreçaven als homes de Tàrbena quan passaven amb les cavalleries per la carretera (cal saber que l'escola estava situada devora la carretera). En aquest cas la motivació emissora de la seqüència aparentment representa un acte de comunicació amb la funció apel·lativa, amb un missatge amable d'avís adreçat a una persona concreta. Tanmateix, la motivació d'aquesta oració no es correspon amb el seu

contingut literal, cal saber-ne interpretar la veritable finalitat comunicativa a partir de les connotacions i del context. Es tracta realment d'una fórmula estereotipada amb un contingut burlesc. Es feia servir per escarnir l'ús de l'article salat, però contenia altres possibles retrets que cal entendre en el context de les rivalitats entre pobles veïns: en aquest cas l'al·lusió de la *tafarra* està vinculada a un qualificatiu burlesc atribuït als tarbeners (*tafarer* 'vanitos').

En general, en els xants es documenta aquesta dissociació entre la forma i el contingut, característica del mode simbòlic (Jason 1977: 42). El missatge lingüístic dels xants està al servei d'una funció que no concorda literalment amb l'expressat. Coincidint amb el subgènere de les fórmules de fonació (Oriol 2002: 100), els xants serveixen d'instrument per a un procés interactiu, que en aquest cas és ressaltar l'alteritat lingüística d'un determinat grup humà, mitjançant la imitació jocosa d'uns quants elements dialectals (vegeu annex). Tanmateix, en aparença manifesten una motivació emissora diferent, que en bona part està relacionada amb la funció apel·lativa del llenguatge, com podem observar amb la quantitat de xants que estan configurats amb la forma d'una oració interrogativa (com ara, x63), d'una oració imperativa (com ara, x7) o amb una oració enunciativa amb al·lusions al receptor a través de vocatius (per exemple, x84, x89). Una característica de l'elocució dels xants és aquesta intenció de contacte amb el receptor, a través d'un acte comunicatiu que té una actitud provocativa, no tant pel contingut del missatge que es comunica sinó per la forma del mateix enunciat, que imita de manera burlesca elements del parlar de la persona interpel·lada. Així mateix, es detecten altres elements que posen de manifest la finalitat humorística del xant relacionada amb la imatge caricaturitzada que mostren del poble veïns, a través de la degradació estereotipada, com ara, atribuïnt-los determinats defectes, com l'avarícia o la vanitat (per exemple, x34, x45, x46, x58), amb la incorporació d'elements escatològics o fastigosos (per exemple, x24, x72, x73, x74, x84, x86, x87, x88) o amb un cert contingut que en permet la lectura llicenciosa (per exemple, x22, x32) o amb la mera al·lusió dels pobles en enunciats ridículs (per exemple, x19, x64). En aquest context de conflicte verbal, ocasionalment va ser possible la creació de rèpliques estereotipades a la provocació, com podem veure en x74, que conté un element escatològic.

Com hem vist, textualment els xants estan configurats majoritàriament com una oració, encara que no d'una manera exclusiva (vegeu 1.2). Pel que fa a la codificació textual, ja ens hem referit al caràcter estereotipat dels xants (vegeu 1.2.). Cal destacar, així mateix, la presència d'ornat com una característica formal d'una part dels exemples recopilats, cosa que els atorga un caràcter literari. S'ha de destacar la presència de figures retòriques que actuen majoritàriament sobre la forma externa dels mots, com l'al·literació, que consisteix a reiterar d'una manera intencionada una sèrie de sons vocàlics o consonàntics (com ara, x67); o la rima o la similitud, apreciable en la voluntat estètica de repetir una ma-

teixa terminació en els mots situats al final dels grups fònics (com ara, x71). Així mateix, en menor grau es poden fer servir figures vinculades amb el significat de les seqüències, com la sil·lepsi, en xants en què hi ha la possibilitat d'una doble lectura del missatge. En els exemples registrats (x22, x32) la polisèmia del mot *figa* permet la interpretació llicenciosa de seqüències en què suposadament es parla de l'elaboració de les figures seques.

4. La delimitació del xant respecte a altres (sub)gèneres etnopoètics

Una volta definit el xant dins de la categoria de la fórmula, caldria analitzar, atenent els paràmetres que ens permeten distingir els (sub)gèneres etnopoètics, fins a quin punt el xant pot considerar-se un (sub)gènere etnopoètic amb entitat pròpia.

Ens referirem primerament als subgèneres de la fórmula (Oriol 2002: 89-102). Per la manipulació acústica del missatge (vegeu apartat 2), el xant té diversos punts de convergència amb la fórmula de fonació. Els paral·lelismes són especialment importants amb el xibòlet, pel seu caràcter metalingüístic en una situació de llengües (o dialectes) en contacte. Tanmateix, entre els dos hi ha una diferència quant al punt de vista. Mentre que en el xibòlet els membres d'una comunitat internament pretenen posar de lleu «sons desconeguts per a parlants d'una altra llengua o d'un altre dialecte» (Oriol 2002: 101), en el xant, en canvi, s'assenyalen formes lingüístiques varies –no només fonètiques– que identifiquen una comunitat humana diferent de qui formula el xant. Amb l'entrebancallengües les diferències són majors, ja que en el xant l'interès no se centra tant en la dificultat d'emissió d'una seqüència «per la presència contigua i repetida de fonemes similars» sinó en una mera reiteració jocosa de sons, en uns quants casos. Amb tot, potser se'n podria considerar la mostra x70, per la pronúncia especialment complicada i confusa.¹⁴

Pel que fa als motius locals, les concomitàncies amb uns quants xants que tenen la forma de paraula o de sintagma són tan estretes que potser hom podria parlar d'hibridació de gèneres (Jason 1977: 47). Els exemples responen a les característiques del motiu, com a «alternativa que la gent utilitza, en lloc del nom real, per designar un referent conegut» (Oriol 2002: 89). Es tracta, d'una banda, de formes alterades de topònims (vegeu x78, x79), que ocasionalment presenten el derivat gentilici corresponent (vegeu x80), o es tracta de mots que reproduïen formes dialectals específiques i que, a través del recurs retòric de la metonímia, poden tindre el valor de gentilicis jocosos (vegeu x30, x111). En el cas dels sintagmes, ens trobem amb perífrasis que tenen així mateix el valor de topònims burlescs (per exemple, x31, x82, x115) o de gentilicis (per exemple, x8, x13, x18, x62). En tot cas, en els motius, els elements del xant es presenten d'una manera molt esquemàtica.

¹⁴ En x76 es fa servir una variant d'un entrebancallengües que se centra en la dificultat de distingir els sons laterals i velars (vegeu-ne una variant, per exemple, en Bassa *et al.* (1991: 117).

Els paral·lelismes amb la parèmia són més evidents en seqüències en què s'expressen certes veritats de manera concisa o pel to sentencios (com ara, x36, x47).¹⁵ En algun cas hi ha constància de l'ús paròdic d'una parèmia amb el valor de xant; és el cas, per exemple, de x109, comparat amb la versió que recopilà Quintana (2012: 112): «P'a Sant Valer entre morques i pelles, lo cassol ple». ¹⁶ Des del punt de vista morfosintàctic, són freqüents les que adopten la forma elidida del verb (per exemple, x23, x24, x39), que es corresponen bastant al que s'ha definit com a «refranys geogràfics» (Coll 1987: 100-101), formats per una estructura de dos versos apariats, en què el primer conté el nom d'un poble i el segon anuncia una informació. Cal assenyalar que des del punt de vista taxonòmic, Gargallo (2008: 62) considera el xant dins de la categoria dels *paremiotipus*, que s'explicaria com un tipus paremiològic o afi.

Pel que fa al gènere de la cançó, podem considerar que hi ha un paral·lelisme formal en els casos de xants que presenten una forma versificada (com ara, x73, x95, x100), tot i que no hi ha una evidència que fossen cantats. Sí que tenim constància, en canvi, que era cantat el text x88, concretament amb la base melòdica de l'himne d'Espanya, com un cant burlesc entre pobles veïns en un context infantil.

Un cas especial presenten els gèneres narratius. Ja ens hem referit al caràcter no-narratiu del xant, si es considera com un subgènere de la fórmula (vegeu l'apartat 1.2). Si tenim en compte aquesta premissa, caldrà per tant no considerar com a xants tots aquells textos que tinguen un component narratiu, per esquemàtic que siga. En aquest sentit, ens trobariem amb diversos casos de contarelles o acudits amb tema lingüístic, basats generalment en un humor verbal a través dels jocs de paraules o per la reproducció de seqüències en què les formes lingüístiques tenen unes connotacions vinculades amb l'expressió dels tòpics de la rusticitat o de l'endarreriment.¹⁷ En algun cas, el caràcter esquemàtic ens pot recordar el xant, tot i que es tracta de textos on el component lingüístic té un paper secundari, al costat de l'humor verbal.¹⁸ Sí que hem considerat, en canvi, els casos de fórmules registrades amb una introducció narrativa breu, en el cas que tinguéssim constància que aquest marc narratiu és prescindible (per exemple, x4, x25, x26).

Però no conclouen ací els exemples d'interferència del xant amb altres gèneres, amb la qual cosa ens veiem obligats a qüestionar cas per cas si ens trobem davant de xants pròpiament dits o davant de mostres d'altres gèneres que fan val-

15 Oriol 2002: 92-93, Conca & Guia 2014: 74-78.

16 No considerem xants els casos de cites paròdiques de parèmies amb components lingüístics pel fet que es tracta de seqüències amb una funció sobretot fraseològica, com ara, «Com diuen en Tàrbena: "El fred no se'l mingen les sa-rates"» (atestat a Callosa) o «Com diuen a Callosa: "Ca u és ca u"» (atestat a Tàrbena).

17 Caldria analitzar de manera monogràfica aquest tipus de materials, per la seua riquesa i heterogeneïtat.

18 Per exemple, el diàleg en què s'imita el parlar de Bolulla: «-¿A on vas tan de migjorn? / -A rascà quereilles. / -¿Que tenen picó?» (Monjo 2022: 488).

dre puntualment els seus recursos. Per exemple, en un dicteri força estès en què es retreu de manera tòpica la gasiveria de determinades poblacions, a la Safor hi ha versions on s'inclou l'element lingüístic del retret de l'apitxat per reforçar-ne l'efecte còmic: «Ma mare em dia que els de Gandia el dien "Ja ha[s] almor-[s]at?" i si dies que sí: "Ai!, t'havera convidat!", i si dies que no: "Pué[s] almor[s]a, que ja é[s] hora!"» (Giner 2017: 92).¹⁹ Així mateix, la seqüència *un café*, que en el context mallorquí serveix per a escarnir el parlar de Felanitx, en què es documenta el tancament de la vocal oberta /e/ (Bibiloni 2016: 28), és sobretot un joc de paraules basat en la confusió de les seqüències *café* (per *cafe*) i *quefer*.²⁰

5. El xant com a document lingüístic

La motivació emissora real del xant és la comunicació d'un contingut metalingüístic que pot estar relacionada sobretot a aspectes fonètics (annex, apartat b), encara que també pot contenir aspectes morfosintàctics (annex, apartat c), fraseològics, prosòdics i lèxics (annex, apartats e, a, d), o aspectes diferents (annex, apartat f).

El blanc a què s'adrecen els retrets dels xants són generalment fenòmens lingüístics percebuts com a poc prestigiosos pel seu caràcter dissonant amb el model general. En aquest sentit s'ha d'entendre el valor del xant en relació amb un context concret, per exemple, a Mallorca pot resultar sorprenent l'evolució de la vocal neutra a[e] (annex, apartat b.1.3), encara en àmbit del català oriental continental és un fenomen assolit ja fa segles, o l'elisió de la -r final, de caràcter més localitzat en valencià (annex, apartat b.2.9), tot i que és un tret del català general. Es documenta a voltes la reciprocitat dels retrets, com ara, a Mallorca s'assenyala tant la palatalització autòctona de [k] i [g] davant vocal medial o en posició final de paraula (Bibiloni 2016:105-107) (per exemple, x52) com la no palatalització, coincidint amb el català general i amb el castellà (per exemple, x114). Pot tractar-se de fenòmens lingüístics conservadors o innovadors, a voltes estigmatitzats pel seu caràcter localista o marginal, circumscrits sovint a zones laterals. En tot cas, el xant és una manifestació folkloritzada de la tendència que té la llengua al canvi per la influència anivelladora dels models de llengua més prestigiosos o més hegemònics, generalment representats pels nuclis urbans (Veny 1985: 205). El xant esdevé un instrument de l'estigmatització de les diferències més discordants amb el model de més prestigi. La resposta dels parlants al·ludits pot anar encaminada a l'ocultació dels elements assenyalats o, al contrari, pot activar sentiments d'identitat, com ha succeït, per exemple, a Solivella, on un xant ha esdevingut un lema emprat per a la promoció de la personalitat local (ens referim a x39).

19 No hi ha un component lingüístic en altres exemples d'aquest dicteri (per exemple, Sanchis Guarner 1983, IV: 192).

20 Deven la informació a Sebastià Barceló.

S'observa que l'atribució del xant és ocasionalment selectiva, si s'aplica a pobles representatius de fenòmens que no són sempre localistes. Es podria justificar aquesta tendència en algun cas perquè la mateixa pronúncia del nom del poble pot valdre per a imitar un fenomen concret (com ara, x15, x21, x23, x63, x50, x52, x64) o perquè es tracta d'un poble fronterer en una determinada isoglossa (com ara, x65, x77), encara que no s'ha de menystenir el component folklòricament marcat que sol recaure ocasionalment sobre determinades poblacions.

Cal advertir que en el xant hi ha una finalitat eminentment lúdica, no és transcripció fonètica fidel al 100% de la realitat dialectal. Per tant, el xant no es pot considerar com una font sempre fiable per a l'estudi dialectològic, encara que és un índex interessant de l'existència d'uns quants fenòmens. En aquest sentit cal advertir els usuaris de la capacitat de distorsió de la realitat que té aquest gènere. Ho explicarem tot seguit amb uns quants exemples en què s'exageren determinats fenòmens. Es presenta el tancament [ɛ] > [e] amb un exemple on hi ha [a] > [e] (x5). S'estén la palatalització de la *-a* final a síl·labes interiors (*heque* per *haca*) (x19). Es generalitza l'evolució [ə] > [e] de Sineu, que realment es dona només en el context d'anar precedida de fonemes palatals,²¹ per exemple, la forma *porta* en realitat no es diu amb [e] (x42). Es generalitza el resultat *-ada* > *-è* a tots els finals amb [a] tònica (x45, x46). S'identifica el sufix *-ador* per hipercorrecció a altres seqüències (*radó* 'raó') (x49). S'atribueix el resultat dialectal [θ] dels grups llatins CE i TJ a formes que etimològicament es pronuncien amb [s], per exemple, *sal*, *som*, *suc*... (annex, b.2.3).²² S'exagera la palatalització del grup *n + i*, per exemple, no es diu *nye nya* sinó *ne nya* 'hi ha' (x70).²³ S'inclou dins la palatalització de la [k] i [g] del mallorquí formes no afectades, per exemple, *com*, *Manacor* (x52, x114). Es mostra erròniament la palatalització dialectal de *l* en els grups PL-, BL-, FL-, CL- a través del grup FR- (*Fiaga* < *Fllaga* per *Fraga*) (Galan & Moret 1995: 32) (x102). S'estén la pronúncia del so [v] a formes que no el tenen (x50, x51). La representació folklòrica de l'article salat és un exemple de deformació amb les formes aglutinades (x85) o sense consciència de gènere o nombre (x83, x84). Tampoc no manquen els casos d'invenió de formes (com ara, *faigau*, *paðaiθ*) o de deformació (per exagerar-ne la raresa lingüística (per exemple, *somero*). Així mateix, hi ha casos de focalització dels xants en un únic fenomen, sense reflectir d'una manera coherent altres fenòmens d'un mateix parlar, com ara, centrant-se en el tractament de la [ɔ] i no en la [ɛ] (x7), en l'ensordiment de [d̪] però no [z] (x64), en la pronúncia de la [r] però no del tancament de la [o] > [u] (x76). Una anàlisi més aprofundida n'assenyalaria més divergències amb la realitat; basten les exposades per mostrar el grau de deformació de les dades dialectals aportades pels xants.

21 Incloent [e], [ɛ], [i] i [j] (Bibiloni 2016: 62-63).

22 Navarro 2005: 26-27, Sistac 1993: 93, 98.

23 Verge 2008: 51-52.

Tanmateix el xant pot tenir un valor documental impagable per a l'estudi diacrònic de la llengua quan constaten elements dialectals actualment caducs (com ara, x44) o fins i tot desapareguts (com ara, x90). En aquest darrer cas es tractaria de veritables fòssils lingüístics, que ens remeten a estadis anteriors de la llengua.

6. Conclusions

Es pot considerar el xant com un subgènere etnopoètic relacionat amb la fórmula, pel seu caràcter breu, fixat i no-narratiu. Està caracteritzat sobretot per la seua finalitat metalingüística, relacionada amb la representació paròdica de determinades característiques dialectals, sobretot de tipus fonètic, encara que no d'una manera exclusiva. En el xant el component lúdic se superposa a la informació lingüística, de manera que no sempre es pot considerar un reflex fidel de la realitat, sinó una aproximació.

A pesar que ocasionalment hi ha dificultats taxonòmiques a l'hora de delimitar el xant d'altres gèneres o subgèneres amb què puntualment coincideix quant a la forma o quant al tema lingüístic, podem concloure que el xant és un subgènere amb entitat pròpia, caracteritzat per la seua funció centrada en la plasmació burlesca de l'alteritat lingüística.

La paraula *xant* en àmbit etnopoètic ha estat una aportació terminològica per a representar amb precisió una sèrie de materials que altrament no serien contemplats en els estudis acadèmics o quedarien diluïts en altres gèneres. Tanmateix, el terme no ha estat acceptat de manera unànime en els estudis etnopoètics catalans ni tampoc aquest tipus de materials són sempre registrats en les recopilacions del folklore de tema geogràfic. Amb la nostra aportació, fonamentada provisionalment amb els escassos materials disponibles, fem una proposta per obrir el debat sobre la idoneïtat del terme *xant* i sobre la necessitat de considerar amb més atenció els materials que representen aquest concepte. Esperem que en altres possibles estudis, amb una major documentació, es podrà arribar a unes conclusions més aprofundides sobre aquesta matèria.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AGUILÓ, Cosme; ADROVER, Sebastià A. (2001): *Aiur! Versos de l'antigor. Cançons llobarderes recopilades per Mn. Clar*, Pollença, El Gall Editor.
- BASSA, Ramon et al. (1991): *Llengua de pedaç. Onomatopeies i embarbussaments. Classificació i ús didàctic*, Palma, Moll.
- BATALLER, Vicent (2017): *El parlar de «tinguem». El valencià de Xàtiva i la seua àrea d'influència*, 2 vols., Xàtiva, Aj. de Xàtiva.
- BELTRAN, Vicent (2008): *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Petrer, CEL.
- BELTRAN, Vicent; HERRERO, Teresa (2011): *Estudi lingüístic dels parlars de la Marina Baixa. L'empremta mallorquina*, Pedreguer/Ondara, MACMA / IECMA.

BELTRAN, Vicent; SEGURA, Carles (2017): *Els parlars valencians*, València, PUV.

BIBILONI, Gabriel (2016): *El català de Mallorca. La fonètica*, Palma, Lleonard Muntaner.

CARRÉGALO, Josep A. (2007): *Mont-roig. El patrimoni immaterial (la literatura oral)*, Calaceit, AC del Matarranya / Iniciativa Cultural de la Franja / Gobierno de Aragón.

CASANOVA, Emili (1996): «Estigmatització i canvi lingüístic: la neutralització de la /a/ àtona final en –o a la Vall d'Albaida», *Actes de 1r Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*, Diputació de València / Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida, p. 159-177.

COLL, Pep (1987): «Escalarré i Santa Maria no es van fer cap en un dia!», *Collegats*, núm. 1, p. 99-108.

CONCA, Maria; GUIA, Josep (2014): *La fraseologia. Principis, mètode i aplicacions*, Alzira, Bromera.

COROMINES, Joan (1976): *Entre dos llenguatges*, 1, Barcelona, Curial.

FERRANDO, Antoni; GUIRAU, Alfons (1983): «Particularitats fonològiques i anivellament geolingüístic a la comarca de Morella», *L'Espill*, núm. 17/18, p. 214-130.

GALÁN, Josep; MORET, Hèctor (1995): *Estudi descriptiu de la llengua de Fraga*, Institut d'Estudis del Baix Cinca / I.E.A. / Aj. de Fraga.

GARGALLO, José Enrique (2008): «Tendencias actuales de la investigación paremiológica catalana», dins Julia SEVILLA; Carlos CRIDA; M. I. ZURDO (eds.), *Estudios paremiológicos. 1. La investigación paremiológica en España*, Atenes, Te Kalós Keimena, p. 55-72.

FARO, Agustín (1990): *Tradicció oral a Santisteba*, Osa, I. E. Altoaragoneses.

GENETTE, Gérard (1982): *Palimpsestes. La littérature au second degré*, París, Éditions du Seuil.

GINER, Joan (2017): «Els pobles de la Safor (i alguns dels veïns) parlen els uns dels altres», *Actes de la X Jornada d'Onomàstica (Gandia, 2016)*, València, AVL, p. 85-103.

JASON, Heda (1977): *Ethnopoetry. Form, content, function*, Bonn, Linguistica Biblica Bonn.

MOLL, Francesc de B. (1934): «Transcripció de cançons populars amb notes sobre fonètica sintàctica», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, núm. 7, p. 9-39.

— (1993): *El parlar de Mallorca*, Palma, Moll.

MONJO, Joan-Lluís (2001): «Mallorquins i garruts. Una introducció a l'estudi antropològic de la repoblació mallorquina del sud valencià a través de la tradició oral», *Revista Valenciana de Folclore*, núm. 2, Alacant, p. 133-155.

— (2022): *El patrimoni rondallístic de Tàrbena (Marina Baixa). Recopilació, classificació i estudi*, Tesi doctoral inèdita, Universitat d'Alacant.

MORET, H. (1995): *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa. 3. Gèneres menors de literatura popular*, Calaceit, Instituto de Estudios Turolenses / Associació Cultural del Matarranya/Carrutxa.

MORET, Hèctor (1996): *Sobre la llengua de Mequinensa*, Calaceit, Institut d'Estudis del Baix Cinca / I.E.A.

— (1997): *Blilat colrat! Literatura popular catalana del Baix Cinca, la Llitera i la Ribagorça. 3. Gèneres etnopoètics breus no musicals*, Calaceit, Instituto Altoaragoneses/

Institut d'Estudis del Baix Cinca/Institut d'Estudis Ilerdencs / Diputació General d'Aragó.

— (1999): «Algunas notas a propósito de los géneros breves de la literatura popular y tradicional», *Temas de Antropología Aragonesa*, núm. 9, p. 101-111.

NAVARRO, Pere (2005): *Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya*, Calaceit, Lo Trill.

NOGUÉS, Angelina (1993): «Aproximació a l'estudi del xipella. Característiques i perspectives», *Recull*, núm. 1, p. 113-121.

ORIO, Carme (2002): *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*, Valls, Cossetània.

PLAZA, Carme (1981): «Mari, lis sòpis són calentis (o una aproximació als parlars de la Conca de Barberà)», *Aplec de Treballs núm. 3 del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, p. 75-102.

PLUJÀ, Arnald et al. (2014): *El cap de Creus al principi del segle XX. Cadaqués, el Port de la Selva, Sant Baldri, la Vall de Santa Creu, la Selva de Mar i Roses. Segons les conferències del dr. Antoni Bartumeus*, Ajuntament de Cadaqués/Ajuntament del Port de la Selva/Centre Excursionista de Catalunya.

QUINTANA, Artur (2012): *El català de la Codonyera*, Saragossa, Gara d'Edicions/Institució Fernando el Catòlic [reedició del text de 1986].

RAFEL, Joaquín (1981): *La llengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Barcelona, Universitat de Barcelona.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1982): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres*, 3 vols [1a ed. 1963, 1965, 1968], València, Edicions 3 i 4.

— (1984): *Els pobles valencians parlen els uns dels altres. 4*, València, Edicions 3 i 4.

SERRA, Jordi (2003): *Cultura popular del Montserrat a partir de textos recollits per Pau Bertran i Bros*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

SISTAC, Ramon (1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitora. Els parlars de la vall de Sosa de Peralta*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

VENY, Joan (1962): «Notes phonétiques sur le parler de Campos (Majorque)», *Boletim de Filologia*, núm. 20, p. 323-340.

— (1963): «Notas léxicas sobre el habla de Campos (Mallorca)», *Orbis. Bulletin International de Documentation Linguistique*, tom 12, núm. 1, p. 132-140.

— (1985): *Introducció a la dialectologia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

— (1998): *Els parlars catalans*, Palma, Moll [1a edició: 1982].

— (2003): *Esriptura i oralitat a Mallorca*, Palma, Moll.

VERGE, Joan A. (2008): *El parlar d'Alcalà de Xivert*, Alcalà de X., A. M. Mainhart.

Annex. Corpus de xants

I Materials que reflecteixen aspectes dialectals no identificats:

Oracions: *Marieita, ¿anem a la figureita a menjar figues de cameita?*[x1].²⁴

II Materials que reflecteixen aspectes dialectals concrets:

24 A/Orxeta (Marina Baixa) [Beltran&Herrero 2011: 25].

a) Aspectes prosòdics: l'entonació del parlar:²⁵

Oracions: ¿Que pur! [x2]; ¿Xe, Mingo! ¿A que la teua burra no puja la costera més a pressa que la meua? ¿Tat que no? [x3]. | Oració en un context narratiu: Els de Callosa diuen que als d'Altea lis agrada molt regar, i els d'Altea, posant una entonació de callosins, els contesten: «¿És que la bassa està ringo-rango!» [x4].²⁶

b) Fenòmens de caràcter fonètic

b.1) Fenòmens de caràcter vocàlic

b.1.1) Tancament de les vocals obertes:

Frases: ¿Que ets de Sant Jo[é]n? [x5]; Si vas a l'h[ó]rta i veus un bulto negre i gr[ó]s com una burra, fo(t)-li un bram, que és la meua d[ó]na [x6]; Tanca la p[ó]rta, que es gela l'[ó]llo [x7].²⁷

b.1.2) Difongació de la /ε/ oberta:

Sintagmes: els del corriau [x8]. | Frases: El cotxe corriau baixa a les siat i ne por diau [x9]; El cotxe corriau, que ve a les diau, me xafe el piau i me'l dixé com un fi diau [x10]; ¿Ja ha aplegat el corriau de les siat? [x11]; Lo corriau de les diau m'ha fet un repial al piau [x12].²⁸

b.1.3) Evolució de la vocal neutra tònica a /ε/ en punts del balear:

Sintagmes: es de sa cas[ε]ta [x13]. | Oracions: Basta pl[ε] [x14].²⁹

b.1.4) Palatalització de la -a àtona final (a > [ε]):

Paraules: Olive [x15], ¿xique! [x16]. | Sintagmes: ¿la gambe! [x17], los de la cuque foradade [x18]. | Oracions: ¿Els de Sueque teniu male l'heque? [x19]; ¿Ets d'Albelde? [x20]; ¿Ets de Lleide? [x21]; Si vas a Maelle pregunta per la figue de la meue fille, que figue com la de la meue fille no n'hi ha en tot Maelle [x22]; Sueque, el poble de la partide [x23]; Sueque, la merde seque [x24]. | Oracions en un context narratiu: Estava allí a la plaça, ja sortia el bou. Bueno, ja havia sortit el bou i estava enmig de la plaça, i estaven els calitjons vells allí fregant-se els ulls: «¿Bous fore! ¿Bous fore!» [x25]; Va el bou a la plaça

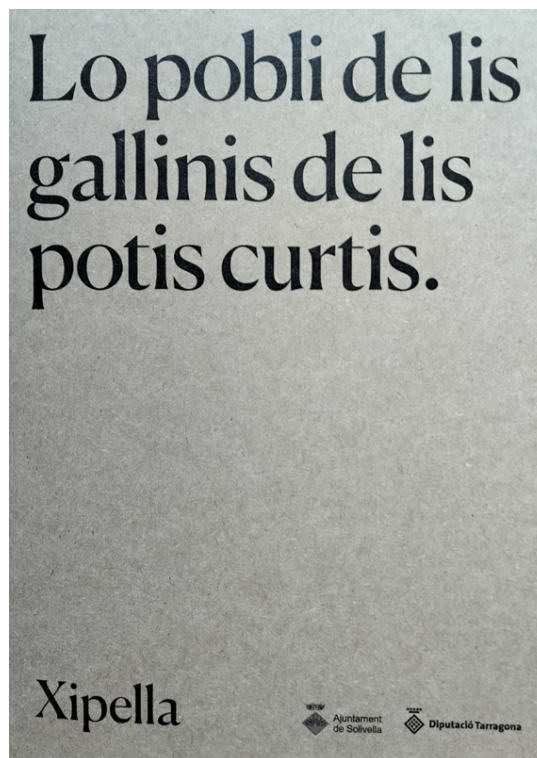
25 Aquesta modalitat no pot representar-se idòniament per escrit. Cal saber que l'entonació és un recurs humorístic auxiliar en altres textos que recreen elements lingüístics, com ara, x49, x71 i x75.

26 A/Santa Margalida (Mallorca): x2 [f/o: Antoni Mas]. A/Callosa d'en Sarrià (Marina Baixa) x3 [f/o: Rosa M. Molines] (n'hi ha una versió semblant en Beltran&Herrero 2011: 25); x4 [f/o: J. Antoni Rubio].

27 A/Sant Joan (Mallorca): x5 [f/o: Miquel À. Tortell]. A/Aiguaviva (Matarranya): x6 [Moret 1995: 102, Carrévalo 2007: 278]. A/la Canyada (Alcoià): x7 [f/o: Joan Antoni Cerdà].

28 A/Cincorres, la Mata i el Portell (Ports): x8 [Ferrando & Guirau 1983: 227]. A/Cincorres: x9 [Beltran&Segura 2017: 145]. A/la Mata: x10 [Beltran&Segura 2017: 145]. A/la Codonyera (Matarranya): x11 [Moret 1995: 102] (hi ha la variant *ja has agafat*: f/o: Ramon Sistac). A/Valljunquera, la Freixneda (Matarranya): x12 [Moret 1995: 102].

29 A/Alaró, Lloseta, Benissalem (Mallorca): x13 [Moll 1993: 82]; A/Lloseta: x14 [f/o: Pau Mateu].

Portada d'un quadern editat per l'Ajuntament de Solivella en què la reproducció d'un xant tradicional per a fer befa del parlar «xipella» representa una nova dimensió de reivindicació identitària (devem la informació a Pere Navarro)

i els auelos de Càlig estaven allí fregant-se els ulls: «¿Què és, bou o vaque? ¿Què és, bou o vaque?» [x26]. | Textos dialogats: -¿Has vist la meue gallineta? / -¿Com ere, blanquete o negrete? / -Trava(d)ete, trava(d)ete [x27], -Juaquineta, agon vas? / -A buscar aigüe. / -Agon? / -A la Fuente Perere. / -Como? / -A la Fuente mi mare [x28].³⁰

b.1.5) Velarització de la -a àtona final o de la [ə] final (a / [ə] > [ɔ]):

Paraules: ¿iro [x29], mero (per mira, interjecció) [x30]. | Sintagmes: el poble de la Bea-

30 A/Oliva (Safor): x15, x17 [Giner 2017: 94]; x27 [f/o: Jaume Bertomeu]. A/Cullera (Ribera Baixa): x16 [Giner 2017: 100]. A/Sant Esteve (Llitera): x18 [f/o: Ramon Sistac]; x25 [Moret 1997: 48]. A/Sueca (Ribera Baixa): x19 [Sanchis Guarner 1982, III: 166]; x23 [f/o: Blai Pavia]; x21 [f/o: Xavier Piris]. A/Albelda (Llitera): x20 [f/o: Ramon Sistac]. A/Lleida (Segrià): x21 [f/o: Ramon Sistac]. A/Maella (Matarranya): x22 [Moret 1995: 103, Carrévalo 2007: 279]. A/Càlig (Baix Maestrà): x25 i x26 [f/o: Romà Senar].

to[x31]. | Oracions: ¡Amago la figo, que rellampondongo! [x32]; ¿Ets d'Arbeco? [x33]; És la Purissimeto de plato massisso [x34]; Mario, ¿has vist na Joano? [x35]; Mumaro, ¿que heu vist sa cusseto? [x35bis];]Per Sant Pero, ves-te'n a sota l'olivero [x36]; Xico, Viçante-to, posà'm una quarteto de botifarreto [x37].³¹

b.1.6) Articulació de la vocal neutra com a [a] en català oriental ([ə] > [a]):

Oracions: ¿Ets de Barçolona? [x38].³²

b.1.7) Tancament en [i] de la [e] àtona en una síl·laba posttònica:

Oracions: Solivella, el poble de lis gallinis de lis potis curtis [x39]. | Text dialogat: –Mari, lis sops són calentis. / –Doncs bufa-lis, que seran fredis [x40].³³

b.1.8) Tancament contextual de la [ə] en [e] en punts dels mallorquí:

Oracions: ¡Marie, sa pinte! [x41]; ¡Marie, tanque sa porte! [x42]; Molte música i e molte marxe té Sineu [x43]. | Text dialogat: –Joane, ¿que has vist na Margalide? / –No, he vist na Cataline [x44].³⁴

b.1.9) Resultat de la seqüència –ada com a [ε]:

Oracions: Un tros de pè i una sardina pelè: berenè [x45]; Un tros de pè i una sardina torrè: dinè, sopè i berenè [x46]; Val més anar ben plantè que mal assentè [x47].³⁵

b.1.10) Tancament del diftong [əu] > [au]:

Oracions: En la plaça de Taus fan baus el dijaus [x48].³⁶

b.2) Fenòmens de caràcter consonàntic

b.2.1) Manteniment de la -d- intervocàlica (context valencià):

Oracions: Té radó [x49].³⁷

b.2.2) Manteniment de la distinció entre l'oclusiva /b/ i la fricativa /v/:

Oracions: A Valls, al carrer del vent venen vi vo i varato [x50]; A Valls veuen vi vo i varato [x51].³⁸

31 A/Castells (Marina Alta): x29 [f/o: Nazari Lledó]. A/Benigànim (Vall d'Albaida): x31 [Casanova 1996: 159]. A/Cervera (Baix Maestrat): x32 [f/o: Enric Bono]. A/Arbeca (Garrigues): x33 [f/o: Ramon Sistac]. A/Ontinyent (Vall d'Albaida): x34 i x37 [Casanova 1996: 159]. A/sa Pobla (Mallorca): x35.i a/a Maria de la Salut (Mallorca): x35^b [f/o: A. Mas]. A/Olesa de Montserrat (Baix Llobregat): x36 [Serra 2003: 224].

32 A/Barcelona [f/o: Ramon Sistac].

33 A/Solivella (Conca de Barberà): x39 [Nogués 1993: 120]. A/diversos pobles de la Conca de Barberà: x40 [Plaza 1981: 75, Nogués 1993: 120].

34 A/Sineu (Mallorca): x41 [f/o: Pau Mateu], x42 [f/o: Miquel À. Tortell], x43 [f/o: Antoni Mas]. A/Santa Margalida (Mallorca): x44 [f/o: Antoni Mas].

35 A/Càlig (Baix Maestrat): x45 i x47 [f/o: Enric Bono] i x46 [f/o: Pere Gumbau].

36 A/Sumacàrcer (Ribera Alta) [f/o: Daniel Pérez].

37 A/Bolulla (Marina Baixa) [f/o: Vicent Beltran].

38 A/Valls (Alt Camp) o a la seua comarca: x50 [Veny 1998: 34] i x51 [DCVB, s. v. Valls].

b.2.3) Palatalització dels grups /k/, /g/ + a o de velar en posició final en mallorquí: Paraules: Manaquior [x52].³⁹

b.2.4) Presència del so fricatiu interdental sord [θ]:⁴⁰

Sintagmes: Peralta de la Òal [x53]. | Oracions: ¡Aθí òom! [x54]; ¡Aθí òom, aθí pas-sam! [x55]; ¡Porta una fogaða de pa! [x56]; ¡Que bons que són los goðets! [x57]; θucar, θucar, nens, que el θuc é de toθ [x58]; ¡Vine aθí, galana! [x59]. | Textos: Peralta, aθí òom i allà paðaiθ. / [H]i evan ðeðe homes com ðeðe pilaθ [x60]; Peralta, aθí òom i allà paðaiθ. / Entra la cotxta al barðal. / Riu amunt i riu avall / [h]i eva una llebre com un ðagal [x61].⁴¹

b.2.5) Ensordiment de les consonants prepalatals i alveolars sonores (apitxament):

Sintagmes: els de la putxa [x62]. | Oracions: ¿A on vas, a la Txinebrossa? [x63]; En Alzira minxen fetxe fretxit [x64]. | Textos: –¿Ja rotxtexen les cireres? / –Si no rotxtexen, ja rotxtexaran [x65].⁴²

b.2.6) Pronúncia africada de la consonant fricativa sorda ([f] > [tʃ]):

Oracions: Atxò és atxina [x66]; De Txàbia a Txaló n'hi ha txitxanta quilòmetres i vas per la Txara [x67].⁴³

b.2.7) Pronúncia palatalitzada de la seqüència «ja»:

Oracions: ¿Txa has vengut? [x68]; ¿Txa ho has dit? [x69].⁴⁴

b.2.8) Palatalització de la seqüència /n + i/:

Oracions: A la senya de ma uela de nyenya no nye nya [x70].⁴⁵

b.2.9) Elisió de la –r final:

Oracions: El senyó' retó' va pel carré' majó' tocant el tambó', ¡i fa una remó'! [x71]; En Ibi, el senyó' retó', en el carré' majó', es tira un pet i fa pudó' [x72]; En Pedreguè / tot ho saben fe': / sa-ben escurá, agraná' / i traure els gossos a cagá' [x73]; –Eres de Pedreguè, clá'? / –Obri la boca, que vullc cagá' [x74]; Ha vist el senyó' retó' que anava a la provessó'⁴⁶ i tocava el tambó' [x75].⁴⁷

39 A/Manacor (Mallorca) [f/o: Antoni Mas].

40 En la transcripció d'aquest so fem servir la lletra grega theta (θ / θ).

41 A/Peralta de la Sal (Llúria): x53 [f/o: Ramon Sistac]; x54; x55; x58 [font: Moret 1997: 47]; x60 [Moret 1997: 47, Faro 1990: 21]; x61 [Moret 1997: 47, citant Adell, José A. i Melchor J. Montori (1985): *La Litera, nuestra tierra*, Balaguer: p. 122, Faro 1990: 19]. A/la Codonyera (Matarranya): x56 [Moret 1995: 102, Carréalo 2007: 278]; i x59 [Moret 1995: 102, Carréalo 2007: 278]. A/Aiguaviva (Matarranya): x57 [Moret 1995: 102, Carréalo 2007: 278].

42 A/al Forcall (Ports): x62 [Sanchis Guarnier 1982, I: 79; Ferrando&Guirau 1983: 227]. A/la Ginebrosa (Matarranya): x63 [Moret 1995: 103, Carréalo 2007: 278]. A/Alzira (Ribera Alta): x64 [Giner 2017: 99]. A/la Freixneda (Matarranya): x65 [Moret 1995: 102].

43 A/Gata (Marina Alta) [f/o: Mercè Estrela] (Monjo 2001: 147).

44 A/la Torre de Vilella (Matarranya) [Moret 1995: 102].

45 A/Benicarló (Baix Maestrat) [f/o: Pere Gumbau].

46 En el parlar de Tàrbena es pronuncia *provisor* (per *provesó* 'processó').

47 A/Bolulla (Marina Baixa): x71 [f/o: Clementina Soliveres]; x75 [f/o: Vicent Vila] (Monjo

b.2.10) Articulació postdorso-uvular de la r per influència francesa (Bibiloni 2016: 149-150):

Oracions: *Un cago caguegat* [x76].⁴⁸

c) Fenòmens de caràcter morfosintàctic

c.1) L'article determinat

c.1.1) Article masculí lo, los:

Sintagmes: *Alcalà i a lo* [x77].⁴⁹

c.1.2) Article masculí (e)u <el en pollencí:

Paraules: *Upollença* [x78].⁵⁰

c.1.3) Article salat:

Paraules: *Satàrbena* [x79]; *satarbener* [x80]. | Sintagmes: *dalt sèscrestall* [x81], *es pole* [x82], *sa pell de sa pi* [x83]. | Oracions: *¡Amai, es nenes, es Cucurucuc!, as capdavall des nas us penja un cuc* [x84]; *Baix de la sapenyeta està la sacanterelleta* [x85]; *Sa burra sèspixorra* [x86]; *Sa burra sèspixorra per sa costereta avall* [x87]; *Sa burra / Sa burra / Sa burra sèspixorra / enmig des camí* [x88]; *¡Tio, sa tafarra li cau!* [x89].⁵¹

c.2) Formes preposicionals:

Oracions: *¿Amb-a qui has vengut?* [x90].⁵²

c.3) Desinències verbals

c.3.1) Present d'indicatiu:

Oracions: *Púgec i bàixec* [x91], *Púgec, bàixec i tot ho màtec* [x92].⁵³

c.3.2) Imperfet d'indicatiu:

Oracions: *Voliva volar, però no podiva* [x93]; *Voleva volar, però no podeva* [x94].⁵⁴

d) Fenòmens de caràcter lèxic:

Textos: *De Lasquarre sigo i no me'n desdigo. / Sirvo de Llanero para bovero, / Llevo un cantero de vino para el barbero. / Arre, somero, / si pierdo missa a tu cargo va* [x95].⁵⁵

2001: 147). A/Ibi (Alcoià): x72 [Sanchis Guarnier 1982, II: 148]. A/Pedreguer (Marina Alta): x73 [Sanchis Guarnier 1982, II: 50-51] i x74 [Sanchis Guarnier 1982, II: 51], amb la rèplica tòpica. 48 A/ Sòller (Mallorca), f/o: Miquel À. Tortell.

49 A/Alcalà de Xivert (Baix Maestrat) [ALDC, mapa VII; Verge 2008: 95].

50 A/Pollença (Mallorca) [f/o: Antoni Mas].

51 A/Cadaqués (Baix Empordà): x84 [Plujà et al. 2014: 41]. A/Tàrbena (Marina Baixa): x79 i x80 [f/o: Vicent Beltran], x81 i x82 [font/a: Joan Ponsoda], x83 [f/o: Jaume Sapena], x85 [f/o: Vicent Vila], x86 [f/o: Juan Sifre], x87 i x89 [f/o: Maria I. Guardiola Savall], x88 [f/o: Nazari Lledó].

52 A/Tàrbena (Marina Baixa) [f/o: Nazari Lledó] (Monjo 2001: 147).

53 A/Traiguera (Baix Maestrat): x91 [f/o: Enric Bono] i x92 [f/o: Pere Gumbau].

54 A/parlars del Pallars i de la Ribagorça [f/o: Ramon Sistac].

55 A/Lasquarri (Ribagorça) [Moret 1997: 48].

e) Aspectes fraseològics i interjeccions:

Paraules: *¡jas!* [x96]; *¡mira, jas!* [x97]; *¡toca, xi!* [x98]; *¡xi!* [x99]. | Oracions: *¡Jas, del Pinós seràs!* [x100], *¡Ta paix, xica, ta paix!* [x101].⁵⁶

f) Fenòmens de caràcter divers

f.1) Aspectes fonètics diferents:⁵⁷

Oracions: *¿Ets de Fiague?* [x102], *Miqu(é)l, que has vist en P(é)p?* No, he vist en Ber-rnat amb en Jaumo [x103].⁵⁸

f.2) Aspectes fonètics i morfosintàctics:⁵⁹

Oracions: *¡Aθí θom! ¿Què faigau per aθí?* [x104], *En Alzira putxen raere* [x105], *Si eres d'Alsira, putxa raere* [x106]. | Text: *-Xaic, ¿a on tires? / -¡Ai!, cara'nta'llà dalt, a la θarroig* [x107].⁶⁰

f.3) Aspectes fonètics i lèxics:⁶¹

Oracions: *Arrepuixa la porta, que ve el bau* [x108]; *Pujaràθ, pujaràθ, p'a θant Valer, que entre aluvieθ i molqueθ, lo caθol ple* [x109]; *Vai eixir a la carrera i me vai clavar lo piaui en lo llodo* [x110].⁶²

f.4) Aspectes morfosintàctics i lèxics:

paraules: *judietas* [x111].⁶³

f.5) Aspectes de caràcter fonètic i fraseològic, interjeccions:⁶⁴

Paraula i sintagmes: *¡vergo!* [x112]; *¡el tio vergo!* [x113] | Oració: *Que no sabeu es motiu / de ses al·lotes de Campos? / Ole! Què tal? Com te campes? / Avenc! Que encara ets viu?* [x114].⁶⁵

56 A/el Pinós (Vinalopó Mitjà): x96 i x100 [f/o: Vicent Beltran] (Beltran 2008: 42). A/Miramar (Safor): x96, x97, x98 i x99 [Giner 2017: 94]. A/Pena-roja de Tastavins (Matarranya): x101 [Carréalo 2007: 279].

57 Fenòmens vistos en els apartats b.1.1, b.1.4 i b.1.5 de l'annex, palatalització de la l en el grup *pl, bl, cl, gl, fl* [Galan/Moret 1995: 32] i pronúncia marcada de la seqüència *r + n*.

58 A/Fraga (Baix Cinca): x102 [f/o: Ramon Sistac] i a/Maria de la Salut (Mallorca): x103 [f/o: Antoni Mas].

59 Fenòmens vistos en els apartats b.2.4 i b.2.5 de l'annex i ús de partícules com *raere* 'darrere', *cara anta* 'cap a' (Quintana 2012: 75) o formes verbals inventades com *faigau*.

60 A/Peralta (Llitera): x104 [f/o: Ramon Sistac]. A/Alzira (Ribera Alta): x105 [Bataller 2017, 1: 459] i x106 [Sanchis G. 1982, IV: 101]. A/Aiguaviva (Matarranya): x107 [Moret 1995: 103, Carréalo 2007: 279].

61 Fenòmens vistos en els apartats b.1.2, b.1.10, b.2.4 i ús de formes lèxiques com *arrepuixar* (per *anrepuixar* 'empènyer', *alúbia* 'fesol', *carrera* 'carrer', *molca* (per *morca* 'botifarra'), *llodo* 'fang' [Beltran & Segura 2017: 59, Navarro 2005: 73, 130, 136].

62 A/Toris (Ribera Alta): x108 [f/o: Cèsar Moreno]. A/la Codonyera (Matarranya): x110 [Moret 1995: 102]. x109 [Moret 1995: 102]

63 Es retreu la desinència de plural femení en *-as* i la forma *judia*. A/Benavarri [Moret 1997: 48].

64 En x112 i x113 es retreu fenomen vist en b.1.5 i una interjecció característica; en x114, la pronúncia no palatal de la c i g i una interjecció molt característica, *javenc!* (Veny 1963: 133-134; 2003: 154).

65 A/Pego (Marina Alta): x112 i x113 [f/o: Vicent Beltran]. A/Campos (Mallorca): x114 [Moll

ADDENDA

Per raons d'espai no s'especifica l'origen geogràfic dels informants orals dels xants.

1934: 13), DCVB, s. v. *avenç*.2, Veny (1962: 332; Veny 2003: 146)]. En Aguiló-Adrover (2001: 198) n'hi ha una versió amb les variants *Vols que t'enseny es motiu, hola* (devem la informació a Cosme Aguiló).

66 A/Tàrbena (Marina Baixa) [f/o: Joan Ponsoda] (Monjo 2001: 147). Es retreu ací l'ús de l'article salat (veg. apartat c.1.3 de l'annex) i de la partícula *aquí* per a assenyalar el segon grau de locació.

LES CANÇONS DE FILOLOGÍA DE CALENDARIO (1903) D'ANTONI M. PENYA I MN. ILDEFONS RUL-LAN: UN GLOSSARI SOBRE EL CALENDARI**

Josep Nicolau Perelló
Universitat de les Illes Balears

Després de *Rondayes de Mallorca* (1895) i de *Cansons populars mallorquines* (1896), Antoni M. Penya va publicar una darrera obra de temàtica folklòrica: *Filología de Calendario* (1903), una obra de difícil definició que conté parèmies, cançons i endevinalles. A l'obra, els autors —Antoni M. Penya i Mn. Ildefons Rul-lan— relacionen diferents termes relatius al calendari, com els diferents cicles o el temps meteorològic, amb contingut provinent de la literatura popular, la història o la lingüística comparada. En aquest treball presentaré breument l'obra i estudiaré les cançons populars, tant en català com en castellà, que s'hi inclouen.

1. Antoni M. Penya i Ildefons Rul-lan: dos autors en procés d'estudi

Els darrers anys l'obra d'Antoni M. Penya en relació amb el folklore ha estat font de diversos estudis de gran solvència i actualment la podem considerar com una figura clau en la història de la literatura popular catalana. El fill de l'intel·lectual Pere d'Alcàntara Penya ha estat el centre d'atenció de treballs sobre la seva recerca com *Les rondalles que l'Arxiduc no va publicar* (Valriu 2022) o *29 rondalles meravelloses de Mallorca. Recollides el 1894* (Valriu 2024), els quals se centren en l'obra rondallística. En concret, tots els materials d'estudi formen el corpus Penya-Arxiduc. Sobre el cançoner, *Cansons populars mallorquines* (1896), en preparar una edició de caràcter divulgatiu.

En canvi, la figura d'Ildefons Rul-lan no ha merescut tanta atenció. Així i tot, aquests darrers anys Eloi Bellés (2017, 2022a, 2022b) ha dedicat treballs a l'anàlisi de l'obra lingüística del mossèn, ja que el religiós va dur a terme un seguit d'obres de contingut filològic dignes d'una anàlisi conscient.¹ Malgrat això, Ildefons Rul-lan és encara avui una figura desconeguda i, en molts de casos, es confon amb el folklorista i, també, religiós, Josep Rul-lan (Sóller, 1829-1912), autor dels tres volums de *Literatura Oral Mallorquina* (1900).

Mossèn Ildefons Rul-lan i Declara (Palma, 1856-1911) era llicenciat en Filosofia i Lletres i tenia un important coneixement de grec i llatí. Entre les seves obres podem destacar l'adaptació al català de Mallorca de la gran obra de Miguel de Cervantes Saavedra: *L'enginyós Hidalgo don Quixote de la Mancha* (1905).

1 Fa uns mesos va sortir publicat *Filología de Calendario* (1903), d'Antoni M. Penya i Ildefons Rul-lan: un glossari filològic i etnopoètic sobre el calendari» (Nicolau 2024). Un treball sobre la mateixa obra d'aquest estudi, però des d'una perspectiva general.

** Aquest estudi ha estat possible gràcies a l'ajut per a donar suport a projectes d'investigació d'humanitats i de cultura vinculats amb les Illes Balears (Institut d'Estudis Balearics, 2003).